

6.11.2022

Projekt Lääne-Virumaa toidutootjate ringmajanduse põhimõtete juurutamise ja sotsiaalse mõju juhtimise võimekuse tõstmiseks

LÕPP-RAPORT

Tellijaja: Lääne-Viru Arenduskeskus

Töövõtja: Vastututustundliku Ettevõtluse Foorum MTÜ

Autorid: Jaan Aps, Kadi Kenk

Eesti
tuleviku heaks

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Sisukord

Sissejuhatus	1
1. Lääne-Viru väiketoidutootjate sotsiaalmajanduslik mõju ja vajadused koostööks	2
Lühikokkuvõte	2
Mõjude kaardistamise olulisus	2
Sotsiaalmajanduslikud mõjud	2
Väljakutsed	3
Koostöövõimalused	4
2. Ringmajandus toidutootmises	4
Suunavad poliitikad	5
Talust taldrikule	5
Kestliku rahastuse taksonoomia	6
Looduse taastamise määrus	6
Kestlikud riigihanked	7
Ühine põllumajanduspoliitika	8
Lisad	9
Lisa 1. Sotsiaalmajanduslikud mõjud	9
Lisa 2. Väljakutsed	11
Lisa 3. Koostöövõimalused	12
Lisa 4. Kliima- ja keskkonnajuhtimise enesehindamise küsimustik toidutootjale	14

Sissejuhatus

Tänane toidusüsteem on olnud suunatud lühiajalisele majanduslikule jätkusuutlikkusele. Vajadus on aga vaadata kaugemale ning arvestada **kestliku toidusüsteemi kolme sambaga** – keskkondlik, sotsiaalne, majanduslik. Toidutootmise valdkonnas on kõiki Euroopa Liidu liikmesriike ühendavaks **strateegiaks „Talust taldrikule“**.¹

Euroopa Komisjon teeb 2023. aasta lõpus eelnõu ettepaneku **kestliku toidusüsteemi õigusraamistiku** kohta. Sellega soovitakse sätestada üldised kestlikkuse põhimõtted ja eesmärgid, nõuded ja kohustused kõigile EL toidusüsteemi osalistele. Ettenähtud nõuded käsitlevad toidu kestlikkuse märgistamist, kestlikkuse nõudeid avalikes hangetes ning juhtimissüsteeme ja järelevalvet.

Kestlik toidusüsteem pakub ohutut, toitainete rikat, tervislikku ning madala keskkonnamõjuga toitu kõigile praegustele ja tulevastele EL elanikele viisil, mis kaitseb ja taastab looduskeskkonda ja ökosüsteeme, on majanduslikult tugev ja vastupidav, õiglane ja sotsiaalselt kaasav ning teeb seda väljaspool ELi elavate inimeste ja looduskeskkonnaga arvestavalt.² Võrreldes looduskeskkonnaga arvestamisega **on kestlikkuse sotsiaalne dimensioon saanud vähem tähelepanu**. Käesoleva raport aitab Lääne-Viru väiketoidutootjate kontekstis seda lünka täita.

Raport on koostatud **Lääne-Virumaa toidutootjate ringdisaini ja sotsiaalsete mõjude juhtimise programmi** raames. Projektis osalesid esindajad järgmistest ettevõtetest: Loodussahver (sh Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi esindaja), Minu Gelato, Mäehansu talu, Päts Sahver, Telo Talu, ÕF LUME. Järgnev ülevaade põhineb 26.05.2022 ja 6.10.2022 Rakveres toimunud töötubadest ja juulis 2022 läbi viidud intervjuudest kogutud informatsioonil.

Sisendi kogumisel keskenduti kolmele teemale:

- väiketoidutootjate tegevuse **positiivsed sotsiaalmajanduslikud mõjud** kohalikele kogukonnale ja omavalitsusele;
- **koostöövajadused ja -võimalused** väiketoidutootjate majandusliku edu ja positiivse sotsiaalse mõju suurendamiseks kogukonnas;
- **ressursikasutus** ja keskkonna- ja kliimamõjude juhtimine enda tegevuses ning tarneahelas laiemalt.

Positiivsete sotsiaalmajanduslike **mõjude kaardistamise peamine eesmärk** oli selgitada näidete abil välja peamised viisid, kuidas väiketoidutootjad kogukonnas ja ühiskonnas väärtust loovad. Kaardistus annab võimaluse seda väärtust selgitada omavalitsusele ja riigile kui ka toidutootjate võimalikele partneritele, rahastajatele ja klientidele.

¹ Strateegia „Talust taldrikule“ õiglase, tervisliku ja keskkonnahoidliku toidusüsteemi edendamiseks, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=LEGISSUM:4494870>

² Strateegia „Talust taldrikule“ algatuste hetkeseis ja kestlikkuse õigusraamistik, https://toiduteave.ee/wp-content/uploads/2022/04/A.Tuvike_Strateegiad_08.04.22_infopaev.pdf

Koostöövajaduste ja -võimaluste kaardistamise peamine eesmärk oli tuua välja väiketootajate ühisosa nii arengutakistuste kui -võimaluste osas. Nendega tegelemine võib aidata suurendada ettevõtete ärilist edu ja sotsiaalmajanduslikku mõju.

Ressursikasutuse puhul pöörasime tähelepanu, kui teadlikult valitakse oma tegevusse sisendeid, kuidas neid kasutatakse ning milmääral mõjutatakse oma kliente ja partnereid.

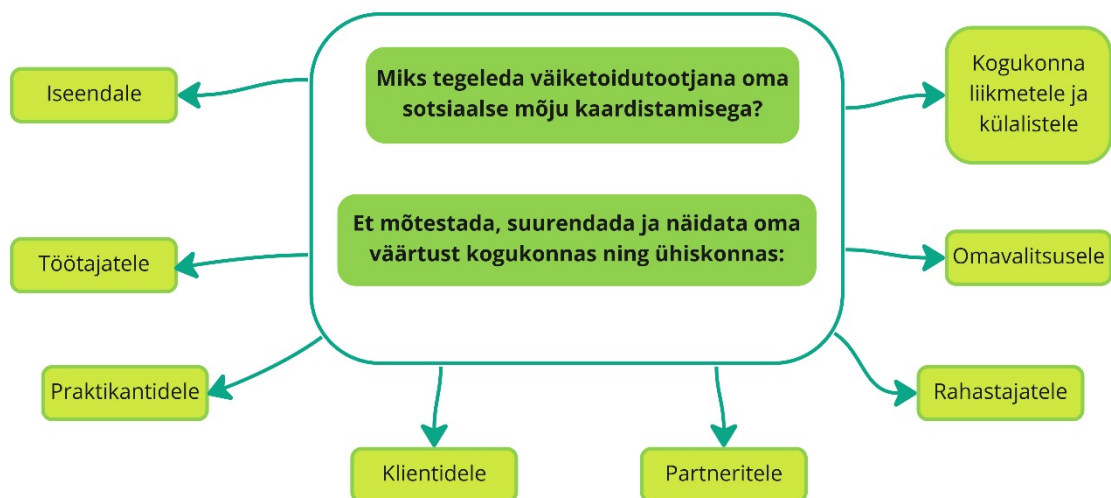
Kompaktsuse huvides esitatakse esmalt ilma kommentaarideta diagrammid koos märksõnadega. Lisades on esitatud projekti käigus kogutud täpsem info koos näidetega.

1. Lääne-Viru väiketootajate sotsiaalmajanduslik mõju ja vajadused koostööks

Lühikokkuvõte

Mõjude kaardistamise olulisus

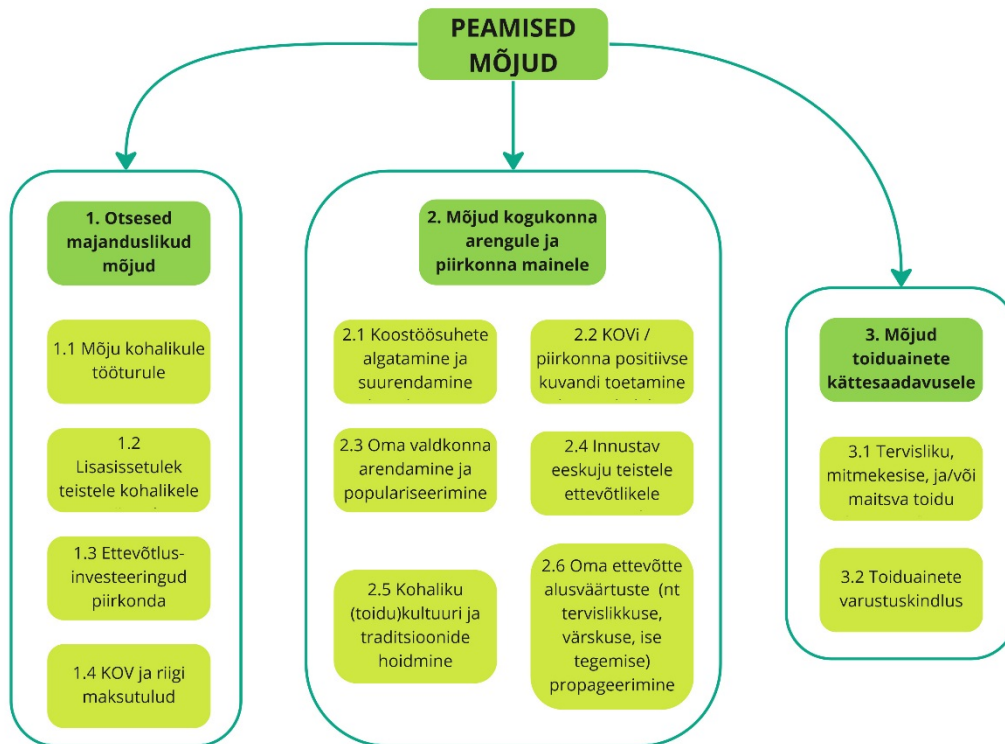
Väiketootajate sotsiaalmajandusliku mõju kaardistamise olulisuse põhjendus ja sellega seotud sihtrühmad on kujutatud alloleval joonisel.

Joonis 1. Väiketootajate sotsiaalmajanduslike mõjude kaardistamise olulisus ja sihtrühmad.

Sotsiaalmajanduslikud mõjud

Väiketootajate peamised sotsiaalmajanduslikud mõjud on kujutatud järgneval joonisel.

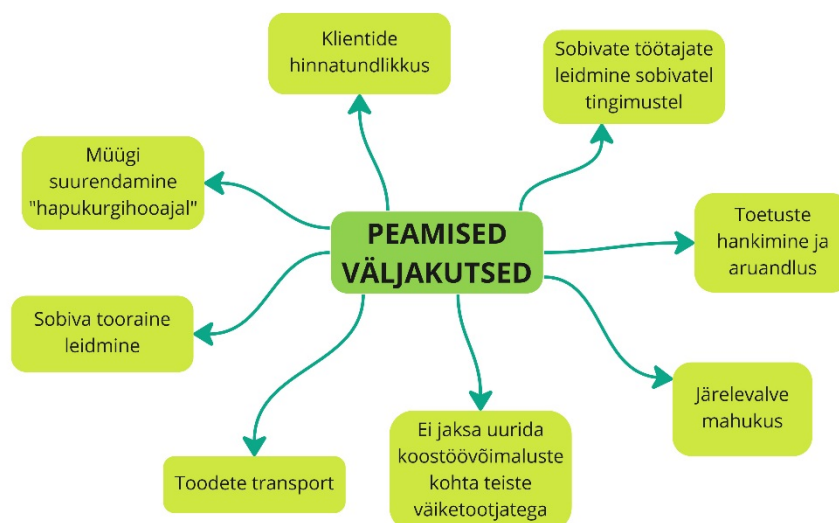

Joonis 2. Väiketoidutootjate peamised sotsiaalmajanduslikud mõjud.

Täpsemalt on väiketoidutootjate sotsiaalmajanduslikke mõjusid koos näidetega kirjeldatud lisas 1.

Väljakutsed

Alloleval joonisel on kujutatud väiketoidutootjate peamised väljakutsed, mille lahendamiseks võib potentsiaalselt olla kasu omavahelisest koostööst.

Joonis 3. Väiketoidutootjate peamised väljakutsed.

Täpsemalt on väiketoidutootjate väljakutsed koos näidetega kirjeldatud lisas 2.

Koostöövõimalused

Alloleval joonisel on kujutatud väiketoidutootjate peamised omavahelisi koostöövõimalusi, mille ära kasutamine aitaks suurendada nende sotsiaalmajanduslikku mõju ja ärilist edu.

Joonis 4. Väiketoidutootjate peamised koostöövõimalused.

Täpsemalt on väiketoidutootjate väljakutseid koos näidetega kirjeldatud lisas 3.

2. Ringmajandus toidutootmises

“Talust taldrikule” strateegia toob välja, et meie eesmärk Euroopa Liidus on kestlik toidusüsteem, mis peab aitama tagada inimeste piisava ja mitmekesise varustamise ohutu, täisväärtusliku, taskukohase ja kestlikult toodetud toiduga igal ajal, sealhulgas kriisiolukorras. Ringmajanduse kontekstis peab kogu toidu elutsükli keskkonnamõju põllumajandusest jäätmekäitluseni muutuma neutraalseks või positiivseks (st tegevuste käigus peab keskkonnaseisund paranema).³ Projekti kaasatud ettevõtted osalevad terviklikult või osaliselt oma tegevuses ühes või mitmes lülis:

- toidu esmatootmine ehk põllumajandus;
- toidu töötlemine ehk toidutööstus;
- logistika ehk toidu transport;
- toitlustussektor;
- kaubandusvõrk;
- lõpptarbijad;
- jäätmekäitlus.

³ Eesti ringmajanduse tulevikupotentsiaali ja vajalike meetmete uuring, 2021
<https://ringmajandus.envir.ee/sites/default/files/Toit.pdf>

Projektis ei osalenud ühtegi jäätmekäitlejat. Kaardistuses keskendusime materjalide ja toodangu väärindamisele ning jäätmetekke vältimisele. Mikro- ja väikestel ettevõtetel on piirkondlikus kontekstis eeskätt sotsiaalmajanduslik mõju, mistõttu prioriseerisime raportis just seda. Ressursikasutuse seisukohast tõusid esile ettevõtete roll lühenevates tarneahelates, kohaliku toorme kasutamises, vähemate kemikaalide kasutamises ja tarbija harimises. Pigem on ettevõtetes väärtuspõhised eesmärgid seatud, kuid formaalselt neid enda tegevuse kirjeldamisel esile ei tõsteta ega ka tarneahela partneritele tingimuseks ei esitata. Eesmärgipäraste tegevuste mõjude mõõtmine ei ole ettevõtete juhtimisse juurutatud. Keskkonna- ja kliimamõjude juhtimise üks suuremaid väljakutseid ongi ettevõtete madal võimekus täiendavaid administratiivülesandeid enda kanda võtta (nt mõõtmiseks ja raporteerimiseks).

Väiketootjaid omakorda mõjutavad makromajanduslikud trendid ja poliitikad, millel on mõju tegevustoetustele, finantseerimisallikate kättesaadavusele, partnersuhete ja klientuuri laienemisele. Allpool on välja toodud suunavad poliitikad mille põhimõtetega kooskõlas tegutsemine võib avaldada mõju kohalikele toidutootjatele, sh tegevuste jätkumise või laienemise võimalikkusele. Baaskriteeriumid, millega ettevõtted saavad hinnata enda tegevuse vastavust nimetatud poliitikate eesmärkidele, on toodud lisas 4.

Suunavad poliitikad

Talust taldrikule

“Talust Taldrikule” on Euroopa Roheleppe keskne strateegia⁴. Selle õigusraamistiku eesmärk on muuta ELi toidusüsteem kestlikumaks ning integreerida kestlikkus kõikidesse toiduga seotud poliitikavaldkondadesse. Selles on sätestatud mitmed konkreetset eesmärgid, mis tuleb saavutada 2030. aastaks:

- **Pestitsiidid** Vähendada keemiliste pestitsiidide ja ohtlikumate pestitsiidide kasutamist 50% võrra.
- **Toitained** Vähendada toitainete kadu vähemalt 50%, tagades samal ajal, et mullaviljakus ei halvene, ning vähendada väetiste kasutamist vähemalt 20%.
- **Antimikroobne resistentsus** Vähendada 50% võrra antimikroobsete ainete, näiteks antibiootikumide kasutamist põllumajandusloomadel ja vesiviljeluses.
- **Mahepõllumajandus** Harida vähemalt 25% põllumajandusmaast mahepõllumajanduslikult.

Strateegia eesmärk on ka juurdepääs kiirele lairibaühendusele kõikides maapiirkondades aastaks 2025.

Praktilisel tasandil on igal kohalikul tootjal võimalik enda tegevuseesmäärke siduda “Talust taldrikule” eesmärkidega ning seeläbi mõõdetavate väärtustega tõendada oma tegevuse vajalikkust ning panust eesti toidutootmise jätkusuutlikkusse.

⁴ “Talust Taldrikule” strateegia lisateave <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/from-farm-to-fork/>

Kestliku rahastuse taksonoomia

Kestliku rahastuse taksonoomia regulatsioon määratleb, millised tegevused on keskkonnasäästlikud või mitte. Ning selle määratlemiseks on loodud ka sõelumiskriteeriumid⁵, mis võimaldavad raporteerimiskohustusega ettevõtetel (sh pankadel) hinnata, kuivõrd nende tooted ja teenused kogu tarneahela ulatuses toetavad Euroopa Liidu kliima- ja keskkonnaeesmärkide täitmist. Kuigi raporteerimiskohustus puudutab tänasel hetkel vaid suurettevõtteid, mõjutab taksonoomia ka kõiki väikese- ja keskmise suurusega ettevõtteid kaudselt. Nt pangalaenu taotlemisel muutub oluliseks enese tegevuse hindamine samade kriteeriumite vastu, et olla kõlblikud rohe-eesmärke toetavate vahendite taotlemiseks.

Looduse taastamise määrus

Euroopa Komisjon on välja toonud⁶, et ELi looduse seisukord halveneb murettekitavalt, samas sõltub rohkem kui pool maailma SKPst loodusest ja selle pakutavatest hüvedest. Seetõttu algatati EL-is liikmesriikide ülene "Looduse taastamise määruse"⁷ eelnõu, milles on seatud eesmärk taastada mitte-heas seisundis elupaigad aastaks 2050. Ka Eestis on probleemiks loodusliku mitmekesisuse vähenemine. Loodusdirektiivi rakendamise aruande järgi hinnati aastal 2019 ebasoodsaks 43% elupaikade ja 37% liikide seisund. Linnudirektiivi liikidest on langeva lühiajalise populatsioonitrendiga 36%, pikaajaline populatsioonitrend on langev 48% linnuliikidest. Põllu- ja metsalindude arvukust näitavad indeksid (meie levinumad haudelinnud) on jätkuvalt languses.

Eestis on aastal 2021 ca 15 000 ha pärandniite siiani halvas seisus, sellele lisandub samapalju niite, mille seisund on teadmata. Kõige halvem on olukord puisniitudega. Väljaspool kaitstavaid alasid on hooldatavaid pärandniite täna veel väga vähe, samuti ei ole piisavalt niiduelustikku toetavaid struktuure nagu vastavad maastikuelemendid, elurikkad põllu- ja teeservad, alade vahel ei ole piisavalt sidusust. Mageveekogude ja allikate ebasoodsa seisundi põhjuseks Eestis on peamiselt põllumajandusest ja inimasulatest veekogudesse jõudvast reostusest põhjustatud eutrofeerumine, mis viib järvede teisenemise ja lõpuks kinnikasvamiseni. Positiivne on, et tolmeldajate olukorda on Eestis hinnatud paremaks kui ELis keskmiselt (nt kimalaste seisund on hinnatud stabiilseks).

Looduse taastamise eelnõu eesmärkidesse panustamine annab võimaluse kohalikel toidutootjatel kirjeldada enda majandustegevuse positiivset keskkonnamõju ning seeläbi võib avaneda uusi võimalusi tegevustoetuste taotlemiseks. Eelnõu eesmärgid on:

- 2030. aastaks peatub **tolmeldajate populatsioonide** vähenemine ja sealt edasi nende arvukus suureneb.

⁵ Kestliku rahastuse sõelumiskriteeriumid https://xn--teemerasihtasutus-ugb.ee/wp-content/uploads/2022/08/Alusdokument_-_Kestliku-rahastuse-taksonoomia-tehnilised-soelumiskriteeriumid-2.pdf

⁶ Faktileht looduse taastamise määruse kohta https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/fs_22_3748

⁷ Looduse taastamise määruse kohta lisamaterjalid https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_22_3746

- 2030. aastaks peatub **roheliste linnaalade** kadumine, 2050. aastaks nende osakaal suureneb 5% võrra. Iga Euroopa linn ja äärelinn on puudega kaetud vähemalt 10% ulatuses ning hoonetesse ja taristusse integreeritakse rohealad.
- **Põllumajanduslike ökosüsteemide** elurikkus suureneb ning on näha positiivseid muutusi rohumaa **liblikate** ja **põllumajandusmaa lindude** arvukuses ning põllumaa **mineraalmuldade orgaanilise süsiniku sisalduse** ja põllumajandusmaa mitmekesiste maastikuelementide osas.
- Põllumajandusmaadel ja turba kaevandamise aladel taastatakse kuivendatud **turbaalad**.
- **Metsa** ökosüsteemide elurikkus suureneb ja metsade ühenduvus paraneb, suureneb lagupuidu ja ebaühtlaselt vananenud metsade osakaal, metsalindude arvukus ja orgaanilise süsiniku varu.
- Taastatakse **mereelupaigad**, näiteks mererohualad ja settelised põhjad ning delfiinide ja pringlite, samuti haide ja merelindude elupaigad.
- Kõrvaldatakse jõetõkked, et 2030. aastaks oleks vähemalt 25 000 km jõgesid **vabalt voolavad jõed**.

Kestlikud riigihanked

Avalik sektor on ühe suurema tellijana oluline suunanäitaja keskkonnasäästlikele ettevõtluspraktikatele. Keskkonnaministeerium on pidevalt laiendamas kehtivate riigihangete kriteeriume⁸, sh toidukaupadele ja –teenustele. Euroopa Liidu vastavasisuliste kriteeriumite hulka loetakse peamiselt toidu tootmises kasutatav kütus ja energia, maa- ja veekasutus ning veereostus. See puudutab näiteks pestitsiidide ja mineraalväetiste kasutamist. Toitlustuses on olulisemad mõjukohad energia- ja veekasutus, kuid ka jäätmete ja jäätmekäitlus.

Tabel 1. Toidu tootmisega seotud mõjud ja võimalikud lahendused⁹

Olulise mõjuga tegevused toote elutsüklis	EL-i kehtivate riigihangete lähenemine keskkonnamõju vähendamiseks
<ul style="list-style-type: none"> - Toitlustusasutustes, toitlustuses, põllumajandustegevuses ja loomapidamises kasutatav energia - Maakasutus ja maakasutuse muutumine (nt looduslike elupaikade hävitamine ja CO2 emissioonid, mis on toidukasvatusega seotud) - Kalavarude ja elurikkuse vähenemine - Väetiste ja pestitsiidide tootmine ja kasutamine - Veekasutus ja veereostus - Jäätmete - Loomapidamisest ja põllumajandusest tulnevate saasteainete emissioonid nt metaan ja nitraadid. 	<ul style="list-style-type: none"> Mahedad toiduained Keskkonnasäästlikumad mereannid Taimse menüü osakaalu suurendamine Keskkonnasäästlikumad taimsed rasvad Toidu- ja joogijäätmete tekke ennetamine Muud jäätmed: ennetamine, liigiti kogumine ja käitlus Energia- ja veekasutus köögis

⁸ Kehtivate riigihangetest <https://envir.ee/ringmajandus/ringmajandus/keskkonnahoidlikud-riigihanked>

⁹ EL-i kehtivate riigihangete kriteeriumitest toidule

[https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_\(2019\)_366_final.pdf](https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_(2019)_366_final.pdf)

Ühine põllumajanduspoliitika

Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP)¹⁰ strateegiakava aastateks 2023–2027 hõlmab nii otsetoetusi ja turumeetmeid (senised ühise põllumajanduspoliitika esimese samba tegevused) kui ka maaelu arengu investeringutoetusi (senised ühise põllumajanduspoliitika teise samba tegevused). Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakaval on kolm üldeesmärki:

- Tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse.
- Edendada keskkonnanahoidu ja kliimameetmeid ning panustada Euroopa Liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse.
- Parandada maapiirkondade sotsiaal-majanduslikku olukorda.

ÜPP strateegiakava põhieesmärkidel, poliitilisel ambitsioonil ja sekkumisraamistikul on oluline mõju kohalikule toidutootmisele. Seega on tähtis, et piirkondlike väike-tootjate huvid oleks kollektiivselt esindatud riiklikel aruteludel. Seeläbi on võimalik ennetada muutustest tulenevaid negatiivseid mõjusid tegevusele kui ka otsida täiendavaid võimalusi, kuidas piirkonda täiendavaid vahendeid kaasata ning toetada kohaliku toidutootmise võrgustiku elavnemist.

¹⁰ <https://www.agri.ee/euroopa-liidu-uhise-pollumajanduspoliitika-strateegiakava-2023-2027>

Lisad

Lisa 1. Sotsiaalmajanduslikud mõjud

1. Otsesed majanduslikud mõjud

Mõju kohalikele tööturule

- Püsivate töökohtade loomine
- Hooajaliste töökohtade pakkumine
- Tööandja poolse väljaõppe ja koolituste võimaldamine (nt Päts Sahver)
- Võimaluse pakkumine inimestele, kellel on kirg toidu vastu, teenindussektorisse siseneda ja selles areneda (nt Minu Gelato)

Teistele kohalikele ettevõtetele ja elanikele lisasissetuleku pakkumine

- Ühiste toodete arendamine ja müük (nt ÕF LUME hakkab tegema küünlaid savinõudesse, mida toodab teine õpilasfirma)
- Kohalike tootjate toodete kasutamine enda tootmises (nt Minu Gelato kasutab Varudi Mõis OÜ toorpiima). See aspekt on eriti oluline olukordades, mil Grossi Toidukaubad alandab sisseostuhindasid ja oma toodangu müük tootmissisendina teistele väiketootjatele osutub ka majanduslikult mõistlikumaks
- Lisasissetuleku võimalus kohalikele elanikele metsa- ja aiasaaduste nagu seemned ja marjad kokkuostu kaudu (nt Loodussahver)
- Teiste kohalike toidutootjate toodete edasimüük oma põhitegevuse käigus (nt Minu Gelato müüb edasi Bonzai, Päts Sahveri ja Würtspagari tooteid)
- Põllumajandussaaduste vahendamine, mis on kasvatatud kohalike elanike poolt, kes ise aktiivselt müügiga ei tegele, kuid kellel tekib mõnikord ülejääke (nt Telo Talu)
- Väiketootjate teenitud tulu jääb enamasti kogukonda
- Kohalike edasimüüjate väiksemad kulud (nt väiksem kütusekulu toidu tarnel)

Omavalitsuse ja riigi maksutulude suurendamine

- Üksikisiku tulumaks (omavalitsusele)
- Sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtte tulumaks (riigile)

Ettevõtlusinvesteeringute mahu kasvatamine kogukonnas, nt:

- Investeeringud kohvik-poodi ja e-poodi (Päts)
- Investeeringud omavahenditest (nt Loodussahver, Telo Talu)

2. Mõjud kogukonna arengule ja piirkonna mainele

Oma valdkonna arendamine ja populariseerimine

- Praktikavõimaluste pakkumine (nt Päts Sahver koostöös Rakvere ametikooliga, Mäehansu talu noortele nii naabertaludest kui koolidest,)

- Valdkonna tutvustamine koolinoorte seas, näiteks:
 - Koolitused õpilastele pagariameti populariseerimiseks karjääriõppe raames ja ekskursioonid lasteaedadele Leivapäeva raames - mõlemad külastustasu eest (Päts Sahver)
 - Kooliekskursioonide võõrustamine (Mäehansu talu)
 - Ekskursioonid Kunda kooli õpilastele tutvuma taluelu ja loomadega (Telo Talu)
- Kogemustevahetus valdkonna teiste tegijatega, erialaste organisatsioonide kaudu koolitamine, valdkonda tutvustavate sündmuste korraldamine või teiste korraldatud sündmustel osalemine, näiteks:
 - Mäehansu talu propageerib kitse- ja lambakasvatust ning kitsepiima ja lambaliha tarbimist, sh koolitused loomakasvatusest ja toidutoodangu väärimisest, korraldab talus sündmust "KITSENDUS – a' la carte", osaleb Maaelufestivalil)

Koostöösuhete algatamine ja suurendamine kogukonnas

- "Tuleb õpetada koostöö tegemist ehk naaber on partner, mitte konkurent", ütleb Loodussahver, näiteks:
 - Loodussahver aitab Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi raames toidukoolitusi korraldada
 - Mäehansu talu teeb Avatud Talude Päeva raames koostööd nelja taluga. Nad on loonud ühise programmi ja teevad ühiselt reklaami (nt kaardi levitamine bensiinijaamade kaudu)
- Sponsorluse pakkumine, näiteks:
 - Päts annetas jäägid Toidupangale. Samuti toetatakse oma töötajate laste hobisid toodete näol (s.o parimate toodetega, mitte jääkidega)
 - Minu Gelato ei küsi teenustasu väikelaste sünnipäevadel osalemist ja teeb eripakkumisi kooli lõpupidudel (nt esimene jäätisepall soodushinnaga)
- Uute ideede, oskuste ja tehnoloogia kogukonda toomine
- Puhtamasse elukeskkonda panustamine (nt ökootõtjate puhul), näiteks:
 - Telo Talu rakendab ettevõtte siseselt ringmajandust (lambasõnnik jms läheb kasutusele permapeenardesse)

Kohaliku toidukultuuri ja traditsioonide hoidmine

- Kogukonna keskse majandamise taastamine ning soodustamine
- Väike-Maarja Põllumeeste Selts korraldab toidukoolitusi Euroopa Liidu toetuste abil: Eesti vanade maitsete uues kuues tutvustamine koostöös tippkokkadega
- Kohalik tooraine on inspiratsiooniks tootearendusel (nt Minu Gelato kasutab koduaia vaarikaid)

KOVi / piirkonna tutvustamine ja positiivse kuvandi loomine

- Programmi pakkumine külastajatele Avatud Talude Päeva raames
- Toodete pakkumine, mis on tuntud ka teistes piirkondades (nt Päts Sahver)

3. Mõjud toiduainete kättesaadavusele

Tervisliku, mitmekesise ja/või maitstva toidule kättesaadavuse suurendamine

- Oma tegevuse käigus kohaliku toidu turustamise võimaluste loomine ja arendamine (talu- ja kogukonnaturud, OTT-id, sh panustab Loodussahver Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi kaudu Väike-Maarjas vallas ja Mäehansu talu Haljala vallas)
- Erinevate sihtrühmade vajaduste rahuldamine seoses toidu kättesaadavusega, näiteks:
 - Telo Talu: "Pensionär ostab meilt nostalgiat, noor ostab kliimamõju ja õnnelikku kana"
 - Mäehansu talu: toidutalumatused inimesed, kes ostavad kitse toorpiima ja kõrge teadlikkusega inimesed, kes eelistavad süüa "puhast liha"
- Klientidele kindluse andmine toidu päritolu osas, sh on kohalikel võimalik ostuhoovi korral tootjaga otse ühendust võtta
- Toiteväärtuslikuma toidu kättesaadavuse suurendamine, näiteks:
 - Telo Talul on plaanis oma munatoodangut testida seoses paepealse mulla mõjuga söödale ja seega ka munade kvaliteedile
 - Minu Gelato: "Panustame tervislikumasse versiooni maiustamisest"
- Värske(lt valmistatud) toidu kättesaadavuse suurendamine (nt Päts Sahver)

Toiduainete varustuskindluse suurendamine

- Suurenenud varustuskindlus on enamasti siiski hooajaline ja väiksemates kogustes (nt Väike-Maarja vallas ei tooda lehmapiimast juustu keegi aastaringelt)
- Kohalik tootja saab reageerida ja kohanduda nõudluse ja pakkumise tasakaalus hoidmiseks suhteliselt kiirelt
- Telo Talu: "Tahame olla naabrinaine, kelle käest saab alati kohaliku kraami kätte. Telefonikõne kaugusel, avatud kõigile ja igal ajal!"

Lisa 2. Väljakutsed

Väiketoidutootjate poolt nimetatud **peamised väljakutsed** on alljärgnevad.

Klientide hinnatundlikkus. Paljud kliendid lähtuvad ostuotsuste tegemisel eelkõige hinnast. Väiketoidutootjad ei suuda konkureerida nt Poola importtoodangu või Grossi Toidukaubade hindadega.

Toodete transport. Väiketoidutootjate kauba viimine (jae)klientideni on kulukas ja ajamahukas, nt üks ots ühe kliendini võib ka väikses vallas võtta 20 minutit.

Sobiva tooraine leidmine. Järjepidevalt tegutsev väiketootja vajab stabiilsust tooraine(te) kättesaadavuse ja kvaliteedi osas. Paljud teised kogukonnas tegutsevad väiketootjad seda aga ei paku, seda eriti elustiiliettevõtluse puhul. Seetõttu pärinevad väiketootjate tootmissisendid enamasti suurtootjatelt ja mõned nendest kasutavad olulisel määral ka importtoorainet. Näiteks:

- Minu Gelato kasutab Farmi Piimatööstuse piima ja kohalikke marju. Suhkur on importtooraine, samuti tellitakse vahvlid Euroopast.

- Päts Sahvri varustajad on enamuses suurtootjad. Ettevõtte ostab jahu Tartu Millist ja kohupiima Tapalt, ent marju hangitakse Poolast ja peenemate toodete jaoks jahu välismaalt.
- Lisaks enda maal kasvatatud rohule ostab Telo Talu Leedu sööta, sest Eestis toodetud sööt on nende jaoks liiga kallis. Samas polnud Eesti sööt ka GMO-vaba, Leedu sööt on aga seda.
- ÕF LUME hangib küünlatootmiseks vajaliku vaha välismaalt ja purgid Magaziinist. Lõhnaainena kasutatakse Eestis käsitööna valmistatud eeterlikke õlisid ("Tutti Frutti", *cappuccino*).

Järelevalve mahukus. Toiduohutuse nõuete täitmise aruandlus ja kontroll on väiketootja jaoks kulukas ja ajamahukas. Lisaks piiravad need ostmist teistelt kohalikest väiketootjatelt, kes pole valmis oma tegevust nõuetele vastamiseks ümber korraldama.

- Minu Gelato: "Naabri Maalilt toorpiima võtmine tekitaks Maalile kontrollikoormuse."

Toetuste hankimine ja aruandlus. Mõningate väiketootjate jaoks on keeruline kirjeldada projektitaotlustes oma tegevuse väärtust klientide ja kogukonna jaoks, nt Minu Gelato puhul tegevuse ja toodetega kaasnevaid emotsioone.

Lisa 3. Koostöövõimalused

Väiketoidutootjate poolt nimetatud **peamised koostöövõimalused** on alljärgnevad.

Omavaheline kogemuste vahetamine ehk "kollegiaalne suhtlus kellegi muu kui kitse või lambaga".

- Üheks oluliseks teemaks võib olla ka läbipõlemise vältimine väikeettevõtjana tegutsedes.

Koostöö uute tarnijate leidmiseks, et igaüks ei peaks nende otsimiseks eraldiseisvalt aega pühendama.

- Näiteks Telo Talule oli sööda tarnija leidmine Leedust väga keeruline.
- Mõnel tootjal oleks abi ka tootmispartneritest, kes oleksid valmis töötlemata väiksemaid toidukoguseid. Näiteks Mäehansu talul pole võimalik teha enam nii väikseid vorstipartiisid kui varasemalt, sest töötlemispartneri masinaga on võimalik töödelda suuremaid koguseid.

Koostöö partnerite leidmiseks, kes on valmis oma jääke väiketootjatele andma.

Selleski osas on edukaid näiteid, näiteks:

- Telo Talule tõi päikesepaneeliettevõtte üle jäänud pappkaste permapeenarte algeks (s.o umbrohutõrjeks)

Koostöö jaotuslogistika korraldamiseks nii otse klientideni kui süsteemsemalt OTT-ide ja taluturgude raames.

- Tunnetuslikult pole ükski OTT-idest või taluturgudest väga hästi käima läinud, v.a juhul, kui sellele on olnud pühendunud mõni sädeinimene, kes on panustanud väga

palju vabatahtlikku tööd. Väiketootjatel on mõistlik kaardistada vastavaid kogemusi, et saada aru, kui realistlik on OTT-i või taluturu ärimudel edukalt toimima saada ilma mahuka vabatahtliku panuseta.

- Üheks võimaluseks võib olla ka koostöö COOP-iga (väiketoidutootjate eraldi leht).
- Uurimist väärib ka Membo kogemus.

Koostöö keskkonnasõbralike pakendite leidmiseks ja taaskasutuseks, sh nutikad ideed, kuidas säilitada hügieen ja vältida vastuolu riiklike nõuetega.

Koostöö üksteise jääkide ära kasutamiseks. Selles osas on juba ka palju toimivaid näiteid:

- Telo Talu saab Mäehansult talult permapeenarte jaoks sõnnikuga määrdunud mohääri ja meriinot.
- Näiteks Loodussahver oleks valmis andma õunamahlatootmise jääke ja kõrvitsakoori nt Telo Talule ja kääritatavat kraami nagu plekilised maasikad nt Pätsule.

Koostöö töötajate leidmiseks, seda näiteks juhtudel, kus mitmel toidutootjal on pakkuda hooajalist osalist tööaega või palgatakse müügiinimene või logistik mitme ettevõtte peale. Üheks väiketoidutootjate probleemiks on “ise kõige tegemine”, mis takistab kasvamist, on riskantne (näiteks haigestumise korral) ja võib viia läbipõlemiseni.

Uuringute tegemine väiketootjate toodete erisuste kohta võrreldes suurtootjatega (“mis seal veel on või mida seal pole võrreldes tavatoodetega”, toiteväärtus).

Toodete ja tootjate lugude ühiselt tutvustamine, et “müüa toodet, mitte hinda”. Just nooremate inimeste seas, sest “Grossi poes käijat ei muuda”.

- Uurida, mis viisil seda teha. Näiteks ei pruugi olla parim variant koostöö Toiduliiduga või eraldi märgise loomine. Kiiremini rakendatavateks lahendusteks võivad olla infosildid müügikohtade juures ja ettevõtja ning (olemasolu korral tema müügipersonali) suuline otsesuhtlus potentsiaalsete klientidega.
- Üks osa teavitusest võib olla seotud tooraine kvaliteediga: “Väiketootja kasutab toorainet, mis on kättesaadavast toorainest hetkel parim”.

Piirkonna väiketoidutootjate huvide ühine esindamine suhtluses teiste organisatsioonidega nagu Põllumajandus- ja Toiduamet, Põllumajandus- Kaubanduskoda, Toiduliit jt.

Lisa 4. Kliima- ja keskkonnajuhtimise enesehindamise küsimustik toidutootjale

RESSURSIKASUTUS	JAH / EI	Kommentaar
Kas teil tekib tootmisjääke / kõrvalsaaduseid?		<i>Toode – kõik materjalid, mida konkreetse tootmisprotsessiga on tahtlikult/teadlikult kavatsatud toota. Selleks võib olla ka mitu toodet. Tootmisjäägid – materjal, mida ei ole tahtlikult toodetud vaid kaasneb tootmisprotsessiga. Selleks võivad olla jäätmed, kuid võib olla käsitletav ka mitte jäätmena Kõrvalsaadused – materjal, mis on saadud tootmisprotsessi lahutamatu osana ja mille kasutusevõtuks ei ole vaja täiendavat töötlemist</i>
Kas tegevuse käigus tekib reostus?		
Kas väldite esmase toorme kasutamist?		<i>Nt seadmete puhul soetate kasutatud / uuendatud seadmeid Tootmise sisendmaterjalina kasutate jääke / kõrvalsaaduseid, nt väetisena sõnnikut, mitte kunstlikku väetist?</i>
Kas planeerite tootmist nii, et vältida toodete jäätme muutmist?		
Kas pakendate oma tooteid?		<i>Millistele kriteeriumitele teie pakend peab vastama?</i>
Kas teie toodete pakendamisele on seatud nõuded?		<i>Kirjelda, kui nõuded on piiravad turustamise / keskkonnasäästu seisukohast</i>
Kas avalikustate toodete keskkonnavalase kestlikkuse infot tarbijatele ja tarneahela osalistele?		<i>Nt, et tegu on kohalikust toorainest toodetud toodetega / toode on mahe / ei sisalda taimekaitsevahendeid.</i>
Kas väärindate jääke?		
Kui suur osa toodetest jääb müümata?		
Kas teil tekib müümata toodangut?		<i>Mis saab müümata toodangust?</i>
Kas esitate oma koostööpartneritele keskkonnavalaseid nõudeid?		<i>Nt mahesertifikaadid, kohalikkus, taastuvenergia kasutamine, utiliseerimise nõuded.</i>
Kas mõõdate oma tegevuse mõju pinnasele?		
Kas kasutate importsõotasiid?		<i>Kirjeldage põhjuseid, mis takistab kohaliku toorme kasutamist söödana.</i>
KLIIMAMÕJUD		
Kas kasutate taastuvenergiat?		<i>Täpsusta, kui suures osas ja millistes protsessides</i>

Kas toodate taastuenergiat?		
Kas müüte taastuenergiat?		
Kas mõõdate oma süsinikujalajälge?		
Kas teil on plaan oma süsinikujalajälje vähendamiseks?		
Kas teie tegevusel on positiivne kliimamõju?		<i>Kirjeldage tegevusi, millel on süsinikku siduv mõju.</i>
MÕJUD ELURIKKUSELE		
Kas kasvab toidujulgeolek?		
Kas toetate liikide ja elupaikade kaitsemist ja taastamist?		<i>Nt Eesti rohumaaveisekasvatus panustab elurikkuse hoidmisse poollooduslikel karjamaadel, mis on ühed liigirikkamad kooslused Eestis</i>
Kas loote vee- ja maismaa kaitsealasid?		
Kas tegevuse tagajärjel luuakse linnadesse rohealasid?		
Kas arendate / toetate mahepõllumajandust?		
Kas teie tegevusel on mõju tolmendajate arvukusele?		
Kas aitate taastada jõgede vabavoolu?		
Kas vähendate pestitsiidide kasutamist ja riske nende kasutamisest?		
Kas teie tegevuse tagajärjel suurendab metsaga kaetus?		
Kas mõõdate oma toodete toiteväärtust?		
Kas teie tootel on positiivsed tervisemõjud?		<i>Nt, kui tegu on kõrge vitamiinisisaldusega, vähendab teadaolevat eestlaste toitainete puudujääki</i>